

Шавловська Т. С.,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл

## СОЦІАЛЬНІ ТА ОСОБИСТІСНІ АСПЕКТИ ЕМОТИВНОСТІ СУЧАСНОГО НІМЕЦЬКОГО МОЛОДІЖНОГО ЛЕКСИконУ

*Стаття присвячена аналізу соціальних та особистісних аспектів емотивності мовлення сучасної німецької молоді.*

**Ключові слова:** емотивність, експресивність, молодіжний лексикон, емотивна лексика, маргінал.

*Статья посвящена анализу социальных и личностных аспектов эмотивности речи современной немецкой молодежи.*

**Ключевые слова:** эмотивность, экспрессивность, молодежный лексикон, эмотивная лексика, маргинал.

*This article analyzes the social and personal aspects of the speech emotivity of modern German youth.*

**Key words:** emotiveness, expressivity, youth lexicon, emotive vocabulary, marginal.

Багатоаспектність мовлення слугує підґрунтям для вивчення її різними науками, в тому числі соціологією. Встановлення контакту, виявлення взаємин між людьми, різними соціальними групами та суспільствами створюють велику і важливу галузь соціології. Емотивність як невід'ємна складова мовлення людини знаходиться під впливом багатьох соціальних факторів, оскільки будь-яка мовна особистість одночасно є учасником великої безлічі соціумів. Саме тому слід приділити увагу соціальним аспектам формування емотивності мовлення в процесі комунікації.

Оскільки соціалізація фактично зводиться до адекватної інтеріоризації зовнішніх вимог, їхнього перетворення на «суб'єктивну реальність індивіда», постає важливе питання про психологічні механізми, що сприяють переносу цих вимог до внутрішньої структури особистості. Таким механізмом можуть стати емоції (позитивні і негативні), які виникають у людини відносно норм, цінностей і правил, прийнятих у суспільстві. Ці емоції, на відміну від емоцій, котрі опосередковують ставлення людини до життєво важливих особисто для неї предметів та явищ (їжа, небезпека і т.і.), називають соціальними [14, с. 113].

На думку вчених, відображення фундаментальних (базових) емоцій у міміці є універсальним – всі людські істоти проявляють та інтерпретують їх з певною точністю. Особливо це стосується шести фундаментальних емоцій: радості, подиву, гніву, суму, страху та огиди. Дослідники вважають, що інтерпретація шести основних емоцій – крос-культурна, а не похідна культурного досвіду [1, с. 3].

Незважаючи на те, що існує достатньо доказів щодо універсальності вияву фундаментальних емоцій, тобто їх вродженості, переважна більшість дослідників підкреслює важливу роль національної культури у становленні емоційної сфери людини. [1; 6]. Кожна окрема культура встановлює свої правила вияву емоцій, їх домірності щодо конкретної ситуації.

Причини та наслідки вияву емоцій можуть бути різними для різних культур, вони можуть відрізнятися в межах однієї конкретної культури, варіюватися навіть від однієї сім'ї до іншої. У дослідженнях К. Ізарда підтверджується теза про вплив соціокультурних чинників на інтенсивність, тривалість, виразність емоційних переживань, таких, наприклад, як радість, горе, гнів, огида та ін. Цей процес учений пов'язує насамперед з культурою суспільства, оскільки, на його думку, як і культура з низьким рівнем життя значно звужує можливості людей у проявах широкого діапазону емоцій та їх експресивної виразності, так і процвітаюче суспільство за умов частих конфліктів або відкритих протистоянь між батьками й дитиною може загрожувати розвиткові емоційної сфери останньої [5, с. 321].

Отже, соціокультурний підхід розглядає соціальну регуляцію емоцій через нормативні санкції: одні почуття стимулюються і навіть дозволяється проявляти їх відкрито, інші – необхідно придушувати або приховувати. У такий спосіб культура вказує на домірність вияву почуттів відповідно певної ситуації і передбачає санкції щодо вияву не продиктованих правилами почуттів. Таким чином, аналіз наукової літератури показує, що між культурою та емоціями існує тісний взаємозв'язок. Можна стверджувати, що культура структурує не самі емоції, а нормативні ситуації їх вияву. Спираючись на це, культура регулює процес виховання емоційно-почуттєвої сфери у певному напрямку.

Емоційне регулювання поведінкою мовців пов'язане із поняттям контрольованості емоцій. За цим критерієм виділяються практично неконтрольовані, слабо контрольовані та цілком контрольовані емоції [12, с. 8]. Емоції, що належать до двох перших груп, виникають несвідомо й рефлексивно у відповідь на певний емоційний подразник, що відображається у спонтанній емоційно забарвленій діяльності мовця й супроводжується зниженням свідомого контролю за своєю поведінкою та якістю реалізації висловлень. Ці емоції є нижчими, або психічними емоціями, які ще називають емоціями-інстинктами [13, с. 42]. До них зараховують почуття, пов'язані із задоволенням фізіологічних потреб. Психічні емоції є первинними за походженням та елементарними, несоціалізованими за природою [8, с. 38] і називаються базовими, дискретними чи фундаментальними, оскільки вони універсальні, впізнаються в усіх культурах й однаково відображаються на обличчі [13, с. 5].

На відміну від них, виділяються соціологізовані інтелектуальні чи вищі емоції, які виникають на основі задоволення духовних потреб [4, с. 28]. Як суспільне явище вираження емоцій підлягає соціальному нормуванню, що реалізується у процесі соціальної взаємодії, під впливом чого емоційна сфера і засоби її об'єктивізації носять соціально-типий, уніфікований, усвідомлений характер. Соціалізація почуттів пояснюється тим, що

кожній людині як представнику певного суспільства притаманні властиві цьому суспільству свідомість і психічний устрій, які тісно пов'язані з національним менталітетом [13, с. 5].

Соціалізовані емоції розглядаються як такі, керувати якими означає правильно їх виражати і не допускати виходу з-під контролю [15, с. 228]. Будь-яке регулювання емоцій є свідомим, оскільки співвідноситься більшою чи меншою мірою з мовленнєво-мисленнєвою діяльністю людини [3, с. 13; 11, с. 162; 13, с. 6].

На становлення мовлення окремої особистості впливає передусім її соціальний статус, до ознак якого належать стать, вік, національність, соціальний стан, освіта, професія, досвід, рівень володіння мовою. Вираження соціального статусу особи може бути мимовільним, вимушеним або обдуманим, навмисним [6]. Спілкуючись, адресант позасвідомо або навмисно виказує в мовних одиницях своє або адресатове соціальне походження, стать, вік, рівень освіти й культури, вид занять, тобто належність до певної соціальної групи, соціального прошарку суспільства.

Досліджуючи окрему мовну особистість, В. П. Нерознак [9, с. 114] визначає два її основних типи: 1) стандартну мовну особистість, яка відображає усереднену літературно оброблену норму мови, та 2) нестандартну мовну особистість, котра поєднує в собі «верхи» й «низи» культури мови. До верхів культури дослідник відносить письменників, майстрів художнього мовлення. Низи культури поєднують носіїв, утворювачів та користувачів маргінальної мовної культури (антикультури). Показником приналежності мовця до мовних маргіналів автор вважає ненормовану лексику – аргі, сленг, жаргон і ненормативні слова та висловлювання [9, с. 116]. Слід відзначити високий ступінь креативності та емотивності в мовній грі на низовому рівні культури.

Мовна особистість, виражаючи свій емоційний стан, неодмінно має враховувати соціальний статус реципієнта повідомлення, його вік, психологічні особливості (характер, темперамент тощо), рівень комунікативної компетенції, ступінь близькості їх стосунків та інші параметри. Саме орієнтація на особистість адресата надає можливість мовцю направити комунікативний акт у потрібне йому русло, щоб реалізувати свої інтенції, зокрема здійснити, якщо є потреба, вплив на поведінку та емоційний стан адресата.

Беззаперечним є той факт, що рівень освіти особистості відіграє важливу роль у формуванні її мовленнєвих особистостей та культури мовлення. Саме тому мовлення школярів, студентів суттєво відрізняється від мовлення дорослих, освічених людей, відзначаючись надмірною емоційністю, засиллям ненормованої лексики, порушенням норм мовленнєвого етикету. Отримавши вищу освіту, людина зазвичай змінює свої ціннісні орієнтири, певним чином соціалізується, намагаючись отримати високооплачувану посаду, здобути авторитет серед колег та начальства. Через зміну потреб, інтересів та цінностей особистості відбуваються зміни у поведінці й мовленні, яке стає більш стриманим, набуває прийнятих у суспільстві кліше, форм ввічливості. Разом з тим у певних сферах спілкування особистісна специфіка та емотивність мовлення виявляються більш виразно, ніж в інших. Так, у колі сім'ї, близьких друзів мовленнєва поведінка людини є зазвичай невимушеною, знижується ступінь контрольованості вживання просторічних, ненормованих лексичних одиниць, завдяки чому емотивні, оцінні висловлення набувають посиленої експресивності. У побутовому спілкуванні люди не прагнуть до достеменності опису, на перший план виходить показовість, адже повсякденне спілкування пов'язано з очевидними речами. Експресивність і вираження емоцій виявляються більш важливими в комунікативному плані, ніж повідомлення інформації про об'єктивний стан справ. Отже можна стверджувати, що вплив рівня освіти на емотивність мовлення особистості є досить ситуативним.

Важливим фактором соціальної організації спілкування взагалі та мовленнєвої взаємодії зокрема є також вік комунікантів. Він асоціюється з рольовою структурою в сім'ї і в певній соціальній групі, з вибором певної тональності та засобів комунікації. Дослідження вікових особливостей комунікантів становлять значний інтерес тому, що розширюють наші уявлення не тільки про оволодіння мовою, але також про саму мову, про її функціонування в мовленнєвій діяльності; не тільки про становлення пізнавальних та інших психологічних процесів, але й про їх побудову, розширюють наші знання про людину в цілому.

Кожній віковій групі притаманний певний стиль мовлення. Вікова диференціація знаходить своє відображення передусім на лексичному рівні мовної ієрархії, що дозволяє виділити ексклюзивно-вікові, преферентно-вікові та нейтрально-вікові особливості мовлення дітей/ підлітків і дорослих. Так, ексклюзивно-віковою особливістю ідіолекту дітей, підлітків та молоді є вживання сленгів, жаргонізмів та вульгаризмів (*abkotzen, Scheisse, das ist Sahne, mach Welle*). Слід зазначити, що сленг є своєрідним лінгвістичним кордоном при асиметричних відносинах та символом солідарності в симетричних ситуаціях спілкування. Преферентно-віковим є вживання високочастотних дієслів (*machen, fahren, hauen, haben*) та іменників широкої семантики (*Kopf, Gebäude, Wasser*). У підлітковому віці діти/ підлітки застосовують також найбільш вживані й стилістично нейтральні прикметники (*alt, gut, stark, hart, schön*). Характерним для мовлення дітей/ підлітків, молоді є вживання слів «розмиті» семантичної структури (*weisste, weißt du was...*), що викликано недостатнім лексичним запасом комунікантів або послабленням інтелектуального контролю при спілкуванні в межах однієї вікової групи. Велика кількість лексичних одиниць вживається у мовленні молоді у переносному значенні, завдяки чому воно набуває посиленої експресивності.

Щодо мовленнєвої поведінки дорослих, то вони у спілкуванні між собою керуються, як правило, рівнем своєї комунікативної компетенції, а у спілкуванні з представниками молодшого покоління певною акомодациєю до рівня комунікативної компетенції дитини/ підлітка. Саме тому емотивність мовлення дорослих може змінюватися залежно від комунікативної ситуації. Отже, не тільки вік мовця впливає на мовленнєву поведінку адресата, але й навпаки: вік адресата формує відповідну номенклатуру лексичних одиниць, які вживаються мовцем.

У багатьох випадках соціолінгвістичні параметри «вік» та «стать» співпрацюють. Останнім часом зарубіжні та вітчизняні лінгвісти все більше уваги приділяють новому напрямку досліджень, що базуються на соціально та культурно маркованій специфіці статі.

Сучасна соціальна наука виокремлює два типи статі: біологічну статі (sex) та соціокультурну (gender). Традиційно біологічна статі використовується для позначення тих анатомо-фізіологічних особливостей людини, на основі яких людські істоти визначаються як чоловіки або жінки.

Статі (або біологічні особливості) людини вважалась фундаментом і першопричиною психологічних і соціальних відмінностей між чоловіками та жінками. З розвитком наукових досліджень було встановлено, що з біологічної точки зору між чоловіками та жінками набагато більше схожого, ніж відмінного. Багато хто вважає, що єдина чітка та значуща біологічна різниця між чоловіками та жінками полягає в їхніх ролях у репродуктивних функціях.

Крім біологічних відмінностей, між людьми існують інші розбіжності, а саме: розподіл їхніх соціальних ролей, форм діяльності, різниця в поведінці та емоційних характеристиках. Антропологи, етнографи та історики вже досить давно встановили відносність уявлень про «типово чоловіче» або «типово жіноче». Те, що в одному суспільстві вважається чоловічим заняттям (поведінкою, рисою характеру), в іншому може вважатися як жіноче. Різноманіття соціальних характеристик жінок та чоловіків та принципова тотожність біологічних характеристик людей дозволяють стверджувати, що біологічна статі не може бути поясненням відмінностей їхніх соціальних ролей, котрі існують у різних суспільствах. Так виникло поняття «гендер», що означає сукупність соціальних та культурних норм, які суспільство приписує виконувати людям залежно від їхньої біологічної статі [10, с. 12].

Отже, гендер є одним з засобів соціальної стратифікації суспільства, який у поєднанні з такими соціально-демографічними факторами, як раса, національність, клас, вік організує систему соціальної ієрархії. На відміну від категорії *sexus*, гендерний статус і, відповідно, гендерна ієрархія та гендерно обумовлені моделі поведінки встановлюються не природою, а «конструюються» суспільством, приписуються інститутами соціального контролю та культурними традиціями [2, с. 26].

Важливу роль при виявленні гендерних особливостей мовлення відіграють вік та освіта людей. Наслідуючи А.В. Кириліну, можна стверджувати, що високий рівень освіти зводить до мінімуму розбіжності у мовленні чоловіків та жінок [7, с. 23], але при дослідженні гендерного аспекту мовлення велику увагу слід приділити віковій категорії «молодь», зважаючи на недостатню освіченість і надмірну емоційність представників вказаної групи суспільства.

Саме емоційність є, на нашу думку, особливо визначальним фактором для встановлення певних розбіжностей у мовленні молодих людей, пов'язаних з гендерним фактором.

Загальновідомо, що жінки порівняно з чоловіками більш суб'єктивно та чутливо сприймають навколишній світ, крім того, вони за своєю природою частіше перебувають під впливом емоцій. Тому у мовленні дівчат спостерігається велика кількість вставних слів, означень, додатків, вигуків, модальних конструкцій, що виражають певний ступінь імовірності, невизначеності, в той час, як юнаки вдаються до стилістично знижених засобів, свідомого огрублення мовлення: вживають більше лайливих слів, жаргон злодіїв.

Залежно від теми бесіди та співрозмовників хлопці та дівчата використовують у своєму мовленні різні лексичні одиниці для вираження експресивного ставлення до навколишнього середовища, будь-яких явищ, подій або людей, що їх оточують.

Так, наприклад, у кожної дівчини є найкраща подруга, з якою обговорюються найважливіші події, проблеми, почуття, спільні знайомі. Розмова двох подруг завжди насичена емоційно-оцінними прикметниками (*süß, cool, geil, blöd*), вигуками (*ey, yo, äh*), звуконаслідуваннями (*würg, grins, bor, bla-bla*).

Аналіз художніх творів та спонтанного мовлення молоді свідчить про те, що хлопці більш стримані у щирому висловленні свого емоційного стану, тому розповідають про свої «подвиги» зазвичай у широкому колі друзів, свідомо гіперболізують емоційність висловлювання за допомогою експресивних неологізмів, намагаючись самоствердитися в групі, довести свою унікальність, оригінальність, індивідуальність. Їхні висловлювання містять велику кількість нецензурної лексики. Насамперед це стосується оцінки осіб протилежної статі, причому вульгаризми, лайливі слова присутні у мовленні як при негативному (*dumme Frau, fette Schlampe, Ziege, blöde Kuh*), так і при позитивному (*geile Sau, geile Fotze, geiles Stück Fleisch, Bitch*) ставленні до дівчини. На відміну від хлопців, дівчата більш логічно будують свої оцінні висловлювання: позитивні характеристики містять лише лексику з позитивним значенням (*süßer Junge, cooler Typ, der sieht gut aus*), негативні – суто образливі, образливі, дуже рідко нецензурні слова (*Missgeburt, Hurensohn, Penner, Trottel*).

Висловлюючись про ровесників своєї статі, як хлопці, так і дівчата свідомо вживають оцінні прикметники та неологізми з негативним значенням, щоб вказати на зневажливе ставлення до інших, довести свою вищість: *Wichser, Penner, da kommt der Arsch, Volltrottel* та *Asi-Tussi, Pferdefresse, Arschkuh, Blödtröte, Schnarchtusse*.

Перебуваючи під впливом емоцій, молоді люди характеризують явища навколишнього світу, події, ситуації, вживаючи у мовленні оцінні прикметники, прислівники з позитивним та негативним значенням. Дівчата, завдяки своїй природній надмірній емоційності, додають безліч посилювачів, які надають висловлюванню суто жіночого колориту. В той час як хлопець «стримано» здивується з приводу кількості людей у натовпі: *wahnwitzig viel* або порадіє за товариша, який щойно придбав новий диск з улюбленою музикою: *phantastisch cool*, дівчина дуже широким зневажає свою матір, яка її не розуміє: *voll palle malle*, розчарована вчинком найкращої подруги: *die hat ja kompletten Knall...*, у захваті від нового шанувальника: *echt geil, sooo süß, ultracool, irre, voll hip der Typ, megamäßig scharf*, незадоволена своїм зовнішнім виглядом: *so ultra-eklig, voll die Mumie, echt Stress, megamäßig Scheiße*.

Окрім вищезазначених засобів створення експресивності, у мовленні юнаків спостерігається майже весь спектр стилістично маркованих лексичних одиниць, серед яких оксиморон: *schön blöd, schöne Scheiße, Pickelwunderkacke*, іронія: *eine Frau jenseits der 30*, метафора: *warme Wurst* виражає співчуття, *in die Eier treffen*



означає завдати болю, образити, гра слів: *all die Menschen – Aldi-Menschen* вказує на зневажливе ставлення до незнайомих людей взагалі, а тим більше небагатих, саркастичні вислови *die Highschooler fahren ihre teuren Fressen in teuren Autos spazieren, eklige Mirgeht's gut-Fressen* дозволяють припустити, що багаті однолітки теж рідко отримують схвальної оцінки. Дівчата, які у підлітковому та юнацькому віці постійно стурбовані своїм зовнішнім виглядом і в жодному разі не поступаються хлопцям у креативності, більше схильні до мальовничих порівнянь: *in meinem Gesicht sprießen mehr Pickel, als in einer Großgärtnerei Petersilie*, гіпербол: *gigantomanisches, hyperhäßliches Riesenexemplar von Pickel, Mega-Pickel*. Оцінюючи зовнішність або характер інших, вживають також і метафори: *violett versauerte Puddellocken*.

Узагальнюючи розгляд мовленнєвої поведінки людини під впливом емоцій на прикладі молодіжного лексикону, слід відзначити, що будь-яка особистість, висловлюючи свою думку, піддається впливу цілого ряду факторів, серед яких найважливішими, на нашу думку:

- 1) гендерна приналежність мовця.
- 2) вік та рівень освіти особи.
- 3) тенденція до більш поширеного вживання стилістично знижених засобів, свідомого огрублення висловлювання у чоловічому мовленні. Взагалі ненормативну лексику вживають у своєму мовленні в одностатевих групах як чоловіки, так і жінки, однак вимовляти її у змішаних групах не завжди припустимо.
- 4) гіперболізована експресивність і активне вживання вигуків і звуконаслідувань у жіночому мовленні.
- 5) значна концентрація експресивної оцінної лексики. Жінки схильні до інтенсифікації позитивної оцінки. Чоловіки використовують більш виразно негативну оцінку, додаючи пейоративну, стилістично знижену лексику.

Незважаючи на вищевказані розбіжності та беручи до уваги вік досліджуваної соціальної групи, слід відзначити, що чітка межа між чоловічим та жіночим мовленням у німецькому молодіжному лексиконі відсутня, оскільки молодь є однією з найбільш емоційних груп суспільства, а під впливом емоцій будь-яка особа (тим більше недостатньо освічена) не зважає на встановлені норми та правила. Тому виявлені особливості чоловічого та жіночого мовлення визначимо як тенденції вираження у мові емотивності.

#### Література:

1. Аронсон Э. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме / Э. Аронсон, Т. Уилсон, Р. Эйкерт. – СПб : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2002. – 560 с.
2. Воронина О. А. Философия пола / Ольга Александровна Воронина // Философия: учеб.; под ред. В. Д. Губина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Русское слово, 2000. – 395 с.
3. Гридин В. Н. Психолингвистические функции эмоционально-окрашенной лексики: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / В. Н. Гридин. – М., 1976. – 21 с.
4. Додонов Б. И. В мире эмоций / Борис Игнатьевич Додонов. – К. : Политиздат Украины, 1987. – 139 с.
5. Изард К. Э. Эмоции человека / К. Э. Изард; [под ред. Л. Я. Гозмана, М. С. Егоровой]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1980. – 439 с.
6. Категорія соціального статусу особи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/monograf/26/6.pdf>.
7. Кирилина А. В. Проблемы гендерного подхода в изучении межкультурной коммуникации / Алла Викторовна // Гендер как интрига познания. – М. : Рудомино, 2002. – С. 20-27.
8. Красавский Н. А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах / Николай Алексеевич Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 494 с.
9. Нерознак В. П. Лингвистическая персонология: к определению статуса дисциплины / Владимир Петрович Нерознак // Язык Поэтика. Перевод: сб. науч. трудов Моск. гос. лингв. ун-та. – 1996. – № 426. – С. 112-116.
10. Пророкова В. М. Слова-«приправы», слова-«заплаты» / Валерия Михайловна // Модальные частицы в немецком языке. – М. : Высш. шк., 1991. – 125 с.
11. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Ян Рейковский. – М. : Прогресс, 1979. – 392 с.
12. Федорів Я. Р. Соціокультурні аспекти просодичної організації висловлювань-невдоволен (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англійського мовлення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / Я. Р. Федорів. – К., 2002. – 20 с.
13. Шаховский В. И. О лингвистике эмоций / В. И. Шаховский // Язык и эмоции. – Волгоград : Перемена, 1995. – С. 3-15.
14. Шпет Г. Г. Психология социального бытия / Г. Г. Шпет. – М. : Ин-т практ. психологии, Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. – 492 с.
15. Wood S. E. The Essential Word of Psychology / S. E. Wood, E. G. Wood. – Boston, London, Toronto, Sydney, Tokyo, Singapore : Allyn and Bacon, 2000. – 584 p.